

DE ROEM VAN DE WETENSCHAP¹

Zo zegt de Here: een wijze beroeme zich niet in zijn wijsheid en de sterke beroeme zich niet in zijn sterkte; een rijke beroeme zich niet in zijn rijkdom: maar die zich beroeme, beroeme zich hierin, dat hij verstaat, en Mij kent, dat ik de Here ben, doende weldadigheid, recht en gerechtigheid op de aarde, want in die dingen heb Ik lust, spreekt de Here. Jeremia 9: 23, 24

I

De mens, de gegeven mens, de mens-als-zodanig is een denker. Meer nog, ieder mens is op zijn manier een bijzonder denker. Dat is: een wezen dat onderscheidt. Denken is onderscheiden, leren is onderscheiden, begrijpen is onderscheiden. Zeggen wij niet in het donker: we kunnen niets onderscheiden, we kunnen niets zien. Daarom kunnen we niet verder, zien we geen doel, zit er geen gang in? En dan voelen we ons moe en oud. Het vermogen van onze geest is onderscheidingsvermogen. Als wij zeggen van iemand dat hij al of niet het 'oordeel des ondersheids' heeft, kennen we hem al dan niet voldoende menselijke waardigheid en geestelijke spankracht toe. Dáárin, ja daarin ligt de menselijke eer dat de mens de dingen onderscheidt in gewaarwording, waarneming en waardering. Nu is er voor 'eer' in onze taal – en de taal is zo diepzinnig – een ander woord, namelijk *onderscheiding*. Het is onze onderscheiding dat wij de dingen onderscheiden. Ziet u, daarmee wordt een groot geheim van het mens-zijn als door een bliksemschicht verlicht. Onderscheiden óm te onderscheiden! De enkeling wil zich onderscheiden van de andere enkeling, wil geen dubbelganger hebben, wil niet in de massa opgaan. De mens schuwt ook gedachten die dooreenwarrelen, hij voelt zich bedrogen als dingen, gedachten en deugden gaan stuivertje verwisselen. De mens kan geen vrede hebben met de chaos. Daarom is zijn oerwerkzaamheid het ordenen en het oordelen. Ogenschijnlijk een vermetele onderneming als een van de creaturen het 'gegevene' niet aanvaardt, het hem voor de voeten 'geworpene'² keurt, het hem alom en machtig omgevende onderwerpt aan zijn 'oordeel des ondersheids' om het daarna te schikken tot een samenhang. Maar... in dat alles beseft hij dat er om zo te zeggen een oprechte goedkeuring over gaat die zegt: zo móet het, ga je gang maar. En hij voelt zich onderscheiden, voelt zich vereerd dat hij zijn mag die hij is en dat het goed is de gedachte tegen de gedachte áf te zetten. En natuurlijk worden deze eer en dit oorlof onmiddellijk ook gebruikt in de concurrentie tussen mens en mens: men wil de ander formeel in fijnheid van onderscheidingsvermogen overtreffen en materieel in helderheid van oordeel telkens een slag vóórblijven. De distinctiedrang bepaalt voor een groot deel ons menselijk gedrag. Wij leven van het contrast. Door contrasten met anderen 'zijn' we wat... al hebben we maar ter onderscheiding van die anderen een postzegel van Costa Rica in onze verzameling die

¹ Preek gehouden in de Amsterdamse Willem de Zwijgerkerk op 3 december 1944. Gepubliceerd in *Feest in de Voorhof*. Amsterdam: Holland 1951, 46-70. Overgenomen uit *Verzameld Werk 13. Preken*. Kampen: Kok 2008, 501-519. De tekst is licht geredigeerd (interpunctie en spelling). De eindnoten zijn verplaatst naar de hoofdttekst (Bijbelplaatsen) of naar voetnoten, waar nodig aangepast of aangevuld.

² Met het 'geworpene' verwijst Miskotte naar het existentialisme, waar het menselijk bestaan zelf getypeerd wordt als een 'geworpen-zijn'.

niemand anders in de buurt of in de straat heeft. Maar stel u nu voor dat iemand een wetenschappelijke verklaring op zijn naam brengt of zelfs een wereldbeschouwing: in en ondanks haar 'algemeen-geldigheid' hebben zij toch 'iets eigens', door hém gevonden! Wat roem is dat!

Zie: nu is dit een tijd waarin het individuele klein wordt. Ik wil niet zeggen dat wij het ons realiseren maar hoe dan ook, voor onze ervaring en door wat ons wordt aangedaan wordt het feitelijk naar de rand van het bestaan gedrongen. Nietwaar, wij worden op één hoop geworpen met alle anderen die ook in het vlees en in de angst zijn. Onderscheidingen die bijzonder schenen gelden niet meer: standsgrenzen worden doorbroken, ook onze grenzen van intellect en ontwikkeling, van reproductief en creatief talent, wij verdwijnen in de massa... wij durven geen eigen oordeel meer hebben. Wij schamen ons voor het vóóroordeel waarop elk eerlijk oordeel berust. Wij laten ons leiden door de leuzen van onze voormannen. Nu is dat op zichzelf niet zo erg maar daarachter dreigt iets wat wél erg is, namelijk dit dat de mens zélf, de mens als zodanig zijn eer verliest, dat de mens mét dat hij zijn onderscheidingsvermogen verwaarloost *zelf* niet meer te onderscheiden is in de massa, dat hij, half door dwang van buiten, half door een geheimzinnige, donkere drang in hemzelf, het opgeeft de leuzen en de gebeurtenissen te beoordelen en daarmee het opgeeft een mens, een onherhaalbaar persoon te zijn. "Wat is de mens, dat Gij hem gedenkt en hebt hem macht gegeven over de gehele schepping?" (Ps. 8[: 5, 7]). Maar wat is de mens die zich over deze eer, deze onderscheiding *niet meer verbaast* en verheugt? Is hij nog Gods bijzondere creatie, beladen met de bijzondere onderscheiding de dingen en alle wezens te kunnen onderscheiden? Waarin ligt zijn roem?

Waar blijft zijn onderscheiden-zijn van de natuur, van alles wat bloeit en vervalst en vergaat, waar blijft de eer van de mens, de mens die denkt en zint, die vooruitziet en ordent, die alléén durft te zijn en zelf de waarheid kan hebben en dienen? Hij komt om als de beesten... naar het schijnt. Hij ligt als mest op de velden [Jer. 9: 22], wordt neergetrapt als de mieren, doodgedrukt als de motten zoals ergens in het boek Job [4: 19] staat. Hij móet opgaan in het geheel en het geheel is bestiaal! Maar ook: het geestelijk opgaan in het 'geheel' betekent voor die mens *ondergaan* in het *ondergaan*! Lang vóór hij ligt uitgestort op de velden heeft hij zich geconformeerd aan het egale voelen, het massale streven, het willoos ómgevoerd worden "met allerlei wind van lering". [Ef. 4: 14]

Ja waarop zal hij zich dan nog beroemen? (Niet in ijdelheid, maar naar zijn noodzakelijke levensbehoefte: hij kan niet leven zonder zijn waardigheid, zijn eer, zijn roem.) Is het niet hierin – en dat is het enige wat hem overblijft – dat hij tenminste *weet*, met de laatste resten van zijn geest weet dát hij ondergaat, dát hij niet telt, ja dat het gerechtvaardigd is dat hij niet telt, dat hij *weet* dat alles tevergeefs is en dat met hem niet wordt gerekend door sterren, planeten, heelal, wereld en dat hij voor de actie van vernietingscompagnieën³, voor dictatoren en desperado's is als vuilnis dat verstuipt op de vaalt?

Zijn enige roem is het *tragische* bewustzijn dat er niet mee gerekend wordt dat hij iets anders is. Hij wéét het hoezeer hij iets anders is. Zoals Pascal zegt: "Als het heelal instort en mij verplettert, dan ben ik toch méér dan het heelal, want ik wéét dat ik verpletterd word,

³ Verwijst waarschijnlijk naar de massamoorden (1941-1943) van de Duitse *Einsatzgruppen* achter het Oostfront. Het oprukkende Rode Leger na de Duitse nederlaag bij Stalingrad (januari 1943) legde veel bewijzen hiervan bloot.

maar het heelal kent niets en weet niets”.⁴ Zou zo het einde van de mens zijn op alle gebied in staat en maatschappij, onder het aandrijven van de on-geest, de wan-geest, de anti-geest van lagere machten die beschikken over groter, overweldigender kracht? Zou dit uw en mijn lot zijn, nooit meer zélf te leven, steeds meer geschoven en gestuwd, gebruikt en verteerd te worden door de demonen of hoe deze wangeestelijke machten heten mogen? Dan, zelfs dán zal het onze laatste roem zijn te weten dat en waarom ons onrecht geschiedt in deze draaikolk van dolgeworden goden, te weten dat wij toch *anders zijn* dan de miljarden wezens rondom.

Dát is de roem van de mens, dát is de roem van de wetenschap: die onderscheiding, de zelfonderscheiding. Deze wetenschap is groot en diep, is tragisch. Het lied van ons bloed en van onze geest mondt uit in deze klanken! Wie daarvan niet weet, waarom zou hij God gaan zoeken? Wie daarvan wéét, hoe zou hij niet vechten en véchten om een uitweg!

II

Wetenschap? Maar dat is toch iets heel ánders? Daaronder is toch de dynamica, de biologie, de sociologie, de psychologie te verstaan en heel de encyclopedie van universitaire vakken waaraan velen hun beste krachten wijden?

Zeker, en dat zullen wij zo moeten blijven noemen, en het heeft ook zijn zin. Maar toch, in strikte zin: een weten is het niet. Hoor bijvoorbeeld dit weten, deze bittere wijsheid van Faust, die alle studies heeft doorlopen – daar staat hij nu en weet dat hij strikt genomen tot de ware onderscheidingen niet komt en zichzelf niet recht onderscheiden kan van de gedachten en de dingen rondom:

*Habe nun, ach! Philosophie,
Juristerei und Medizin
Und, leider! auch Theologie
Durchaus studiert, mit heißem Bemühn.
Da steh' ich nun, ich armer Tor!
Und bin so klug als wie zuvor;
Heiße Magister, heiße Doktor gar,
Und ziehe schon an die zehen Jahr
Herauf, herab, und quer und krumm
Meine Schüler an der Nase herum –
Und sehe, daß wir nichts wissen können!
Das will mir schier das Herz verbrennen...⁵*

⁴ Blaise Pascal (1623-1662): *Pensées*. Zie ed. Lafuma, XV 200 (Paris: Éditions du Seuil 1962) en de Nederlandse vertaling *Gedachten* van Frank de Graaff (Amsterdam: Boom 1997) die Lafuma's indeling volgt: "De mens is maar een riet, het zwakste in de natuur, maar hij is een denkend riet. Om hem te verpletteren hoeft niet het hele universum de wapens te grijpen: wat damp of een waterdruppel is voldoende om hem te doden. Maar al zou het hele universum hem verpletteren, dan zou hij nog altijd edeler zijn dan dat wat hem doodt, omdat hij weet dat hij sterft en dat het heelal hem de baas is. Het heelal weet niets daarvan. Onze hele waardigheid ligt dus in het denken. Daarvan moeten we uitgaan om ons weer te verheffen, en niet van ruimte en de tijd, die we niet kunnen vullen. Laten we er dus naar streven goed te denken; dat is het grondbeginsel van de moraal."

⁵ J.W. von Goethe: *Faust I* (1808), regels 354-365 (Faust spreekt).

Maar toch, laat ons niet denigrerend over de wetenschap spreken in een tijd waarin een plebejische geest alle edele arbeid aan haar besteed met voeten treedt. Want als wij er verachtelijk over gaan spreken dan gaan de mensen helemaal de beest uithangen en nog meer hun instincten uitvieren en daarbij voelen zij zich, in de verwerping van alle zelfrespect, ook nog hoog-intelligent en ‘wetenschappelijk’ gerechtvaardigd.

De wetenschap is een prachtig project tot ordening van het betrekkelijke met de betrekkelijke vermogens van de menselijke geest. Zij brengt opklaring van vele troebele en zwoele dingen in ons, levert ons de outillage om het chaotische leven te beheersen, levert ons technici, juristen en medici om met elkander het leven en de levensorde te behouden en de willekeur van het spel van de krachten te beperken. Kortom, ze is een wijdlopijge aanloop tot de praktijk. Maar wat de wereld *is*, wat stof, kracht, ziel, geschiedenis is zal zij in alle eeuwigheid niet doorgronden! Daarin heeft Faust wel gelijk, al zei hij het wat voorbarig in zijn wrevel.

De wetenschap is een systeem van relaties dat de willekeur bant, een stelsel van stelligheden, nodig om te léven.

Maar die *andere* kennis, die wetenschap aangaande onze situatie dat niets en niemand met ons rekent, hoewel er met ons gerekend behóórt te worden, die tragische wetenschap... ja, dat is iets heel anders, dat is het stramien van onze verwachtingen en hopeloosheden strak gespannen, het drama van ons géést-zijn. Niet onmiddellijk en niet vanzelf is het tot deze kennis gekomen, integendeel: de mens vermijdt die liever en een cultuur is dáárin groot dat zij deze bittere kennis voorkomt. Aan deze kennis van onze menselijke situatie gaat veeleer een hele reeks *wereldbeschouwingen* vooraf. “Es ist doch hergebracht, daß in der großen Welt man kleine Welten macht” (Faust).⁶ Wij gaan ze nu niet beschrijven, de mogelijke wereldbeschouwingen, of ook maar noemen. Ze hebben geen algemeen-geldigheid verworven, ze zijn in het algemene levensgevoel overspoeld door de kennis van de mens in zijn eenzaamheid, de mens aan de grens, de mens die weet hoezeer hij bedreigd is en in de wereld als niets geacht wordt.

En men moet toegeven dat overal waar de wereldbeschouwing verabsoluteerd wordt een levensvijandige, een zelfmoordende krampachtigheid en tirannie optreden, zoals in het marxisme, dat de ‘kleine wereld’ van zijn beschouwing niet alleen in de ‘grote wereld’ inbouwt, maar de eerste over de tweede heersen doet. Daarentegen leidt het ‘existentialisme’, in de breedste zin genomen, tot een innerlijke bevrijding, tot echt oorspronkelijk denken. De inzichten mogen bitter zijn en nauwelijks tot een gehéél van wetenschap te verbinden, hiér ontmoeten wij, hoewel er geen ruimte voor roem overschiet, een echte weg tot een wezenlijke kennis. En hier neemt een gans ander onbevooroordeeld-zijn dan dat in de universitaire wetenschap zo’n rol speelt het woord. Hier gaat het minder om methodiek als wel om *waarachtigheid*, totalitaire waarachtigheid. Dié kennis, die men ook *wijsheid* zou kunnen noemen, is waarlijk lévende wetenschap. Of u het nu hoog neemt of laag kan me onverschillig zijn, maar dit is uw en mijn zaak. Het gaat hierbij niet meer om een afgetrokken deel van het leven, het gaat niet meer om de maag apart en de hersens apart en de ziel apart, niet om de economie apart en de ziel apart. Het gaat hierbij niet meer

⁶ Goethe, *a.w.*, regels 4044v. (Mefistofeles spreekt).

om de volksziel apart, maar het gaat hier inderdaad om de *totale* mens die zijn eer, die hem reeds geróófd scheen, niet prijsgeeft, die in de kennis van zijn verlorenheid zich niet verloren geeft, die zonder roem verder vecht.

“La vérité, peut-être elle est triste”, zegt Renan ergens.⁷ Hierover ontsteekt de grote katholieke dichter Claudel⁸ in woede. Daarin is hij christen! En zijn protest is een getuigenis. Maar als men met de waarheid bedoelt de wetenschap aangaande de werkelijkheid, de menselijke werkelijkheid, dus die radicale kennis van de menselijke situatie, dan kan men veel verder gaan dan Renan en zeggen: de waarheid is niet *misschien*, maar *zeer zeker* droefgeestig, namelijk de waarheid, de onthulling van onze ontoereikendheid welke, ook afgezien van de moderne roef aan de persoonlijkheid, steeds als een brandmerk heeft gestaan op de zielen die zich geroepen wisten zich te onderscheiden en die het niet konden volhouden en, ambivalent, enerzijds hun onderscheiding, hun uitverkiezing liever kwijt wilden om nog een poosje gelukkig te zijn, anderzijds aan hun uitverkiezing vasthielden... om mens te blijven, dénkers, volhardend ook in het bitterste relaas van de rekenschap van hun falen. Of zoals de oude Prediker [1: 18] al zegt: “Wie wetenschap vermeedert, die vermeedert smart”.

III

Nu zegt onze tekst: “Zo zegt de Here: een wijze beroeme zich niet in zijn wijsheid, en de held beroeme zich niet in zijn heldendom, een rijke beroeme zich niet in zijn rijkdom, maar die zich beroemt, *beroeme zich hierin, dat hij verstaát, en Mij kent*”. Zeker, dat is nog gezegd tot naïeve scharen die zich, zo naïef zijn ze, beroemen op hun wijsheid en menen dat de mens nota bene daarin zijn vreugde vinden kan, zoals hij die ook vindt in het heldendom en in de uitstalling van zijn rijkdom, die daarin zichzelf voelt groeien en weer gist in de schoenen krijgt.⁹ Maar... ook de negentiende eeuw is nog boordevol geweest van die naïviteit. En er lopen zelfs onder ons mensen rond – ja zulke ‘intellectuelen’ zijn er nog altijd! – die in hun naïviteit menen dat er niet alleen een roem is in kennis, maar dat men er zich ook op *beroemen* kan dat het leven er rijker van wordt, voor zover de mens rijker wordt door het verstaan.

De negentiende eeuw! Geen eeuw is zo gespleten geweest als deze. Aan de ene zijde zien wij, fris en banaal: positivisme, wereldontginning, ‘met blinde moed’, ‘arbeiden en niet vertwijfelen’. En aan de andere zijde, helemaal los daarvan, de kennis van onze situatie: daar zien we de mens met het vlijmend bewustzijn dat juist zó de mens verloren gaat, zich juist niet meer onderscheidt en niets meer kan onderscheiden van de werkelijk laatste waarheden, ja dat juist zó de mens op één hoop wordt geworpen met alle stuifsel en stof en dat hij, als hij tenminste niet te laf is, de dood moet zoeken om zijn onafhankelijke waarde uit het ongerijmde te bevestigen. Aan de ene zijde Auguste Comte, aan de andere zijde Dostojevski¹⁰ – wat een enorme spanningsboog, deze eeuw! Heel banaal in zijn wélvaren,

⁷ Ernest Renan (1823-1892), godsdiensthistoricus, bekend door zijn *Vie de Jésus* (1863). Het citaat komt uit *Le prêtre de Nemi*. Paris: Calmann Lévy 1886, XIII en luidt: “Qui sait si la vérité n’est pas triste?”

⁸ Paul Claudel (1868-1955), Frans dichter, toneelschrijver en diplomaat. Trad in 1890 toe tot de rooms-katholieke kerk.

⁹ ‘Iemand gist in de schoenen strooien’ = iemand prijzen.

¹⁰ Auguste Comte (1798-1857) staat bekend als ‘de vader van de sociologie’. Hij is de grondlegger van het positivisme, dat de theologische en metafysische stadia van het menselijk denken moest overwinnen. Fjodor

heel diep in zijn leed. ‘Zich onderscheiden’ – de eer van de mens! Aan de ene kant heel optimistisch: de Engelse moralisten, de liberalen, en ook Marx¹¹, aan de andere kant heel pessimistisch (en dat waren de groten): Schopenhauer, Wagner, Strindberg, Van Gogh...¹² De negentiende eeuw, met aan de ene kant zijn: hoezee, die wetenschap! En aan de andere kant dat tragisch bewustzijn van: ach die wetenschap, waar gaan wij héén? Daarom is het zo wonderlijk dat er altijd mensen zijn die menen dat er juist een probleem is van *geloof* enerzijds en *wetenschap* anderzijds, ja dat de kerk in verlegenheid kan worden gebracht door de vragen van het geïsoleerde, om eigen as wentelende verstand. Heus vrienden, dat is al *láng, láng* voorbij. En dat weten we allemaal! En de ‘exacte’ wetenschap, die geestelijke leiding geven wilde, is ons tot een nood en verlegenheid geworden, en de kennis, de zelfkennis, de levenskennis kan ons hoogstens de *resignatie* leren. Och nee, een strijd in de zin van een concurrentie tussen geloof en wetenschap kan niet meer ontbranden. En de kerk heeft eerst recht iets te zeggen en hopelijk iets namens God wanneer de mensen zijn gedreven in deze engte van het tragisch bewustzijn, in die wetenschap van de existentie, van het bedreigde bestaan, die kennis waaruit men niet verlost kan worden, die waarheid die droefgeestig is.

Nu heeft de profeet, nu heeft de kerk te spreken van wat al deze tegenstellingen, spanningen, dromen en wanhopigheden te boven gaat. Zie, dit moeten wij goed verstaan: de profeet en de kerk zijn er niet om te zeggen: wat een onzin die wijsheid, ach wat een onzin dat heldendom. Nee. Dat staat ook niet in onze tekst. Integendeel, het bestaande wordt erkend, de mogelijkheden van de mens worden vrijgelaten, hij hebbe zijn behagen. Hem komt de eer toe die hem toekomt. De mens heeft wél roem verworven met zijn krachtsontplooiing, zijn rijkdom, zijn wetenschap. En de kerk laat dit alles gelden voor wat het waard is en zegt niet: die wetenschap is vals, die vrijheid is nonsens, die kracht is leeg. Zij heeft *geen belang bij een negatieve waardering van de mens*. Ze zegt alleen: ge moet u er maar niet in beroemen, want als ge daarin doorgaat dan zult ge wel merken dat het niets is om u in te beroemen. Het is wel wijsheid, maar als de mens er zich in beroemt dan maakt hij zich belachelijk, dan wordt hij ongelukkig. Zodoende raakt hij er niet ‘bovenop’, integendeel, hij raakt ‘eronder’, hij is, onzakelijk zich beroemende, gedoemd ook zijn echte roem te verspelen. We kunnen met onze wettige wereldkennis niet heersen, we kunnen met onze

M. Dostojevski (1821-1881) daarentegen thematiseert de Godsvraag, het probleem van goed en kwaad en het lijden van de onschuldige mens. Zijn personages worden veeleer gedreven door ideeën dan door platvloerse biologische of sociale drijfveren.

¹¹ Tot de Engelse moralisten worden gerekend Francis Bacon (1561-1626), John Locke (1632-1704), Joseph Addison (1672-1719) en Lord Chesterfield (1694-1773). John Locke wordt algemeen beschouwd als de grondlegger van het liberalisme. Anderen die daartoe bijdroegen waren David Hume (1711-1776), John Stuart Mill (1806-1873) en Adam Smith (1723-1790). Deze laatste oefende op zijn beurt weer invloed uit op Karl Marx (1818-1883).

¹² Arthur Schopenhauer (1788-1860), Duits wijsgeer, belangrijkste vertegenwoordiger van het pessimisme in de filosofie. Zijn denken was van grote invloed op kunstenaars als de Richard Wagner (1813-1883) en ook op Leo Tolstoj (1828-1910), Marcel Proust (1871-1922) en Thomas Mann (1875-1955). Friedrich Nietzsche (1844-1900) heeft hem vereerd en verguisd. August Strindberg (1849-1912) was een Zweeds (toneel)schrijver, die na een zware psychische crisis kwam tot een ondogmatisch en onkerkelijk, maar wel christelijk-religieus geloof, waarin schuld en boete een grote rol spelen. Vincent van Goghs (1853-1890), fameuze oeuvre kwam in tien jaar tijd tot stand, waarna een zenuwziekte hem trof en hij zelfmoord pleegde.

authentieke zelfkennis niet onszelf zijn, niet ons eigen leven beheersen.

Wat is onze kennis waard? De kerk zegt: zij is wel zeker, maar zij is betrèkkelijk zeker, en als ge er een volstreckte, eeuwige zekerheid van maakt dan wordt het ellende en een ongehoorde eenzaamheid. Dit wordt niet gezegd om te ontmoedigen, om met een grote spons de woorden die het mensenleven sieren uit te wissen, maar het wordt gezegd uit liefde, vanuit de zorg, de priesterlijke zorg, vanuit de bewogenheid van de consciëntie, kortweg: om de gekwelde geest te bevrijden uit de wanhoop of hem ervoor te vrijwaren dat de wanhoop hem straks zal bespringen.

Gelukkig voor u, zegt de profeet, dit alles is geen wetenschap die géldt. Goed, ge moogt het wel zo noemen, maar ge moet u er niet in beróemen, want dan zou de waarheid niet misschien, maar *zeker* droefgeestig zijn en als zodanig ook door u gedragen moeten worden tot het bittere einde. O de mens loopt zeker vast in zijn trots. Wat ik nu meen kunt u allemaal meer of min meevoelen. Het is niet zo dat hij zegt, wanneer hij gedreven wordt van zijn kleine, betrekkelijke wetenschap in die diepere: blijkbaar heb ik een verkeerd pad gekozen en moet helemaal opnieuw beginnen. Nee hij zal zich daarin verstijven, zich daarin beroemen als in zijn eer, hij zal ongelukkig willen zijn. En ik moet erkennen dat het iets groots is daarin te verstijven, dat als hij niet onderscheiden wordt van alle wetmatigheden en bedolven wordt en vertrapt, dat dít dan zijn enige onderscheiding is dat hij het *weet* en wetend lijdt en wetend óndergaat. De mens beweent, als Rachel haar vermoorde kinderen [Jer. 31: 15], zijn dromen van toekomst en heerschappij en echt *zijn* en hij wil niet getroost wezen omdat deze, zijn kinderen, er niet meer zijn.

De mens, als hij menselijk wil bestaan, *kan* ook niet anders. Het koste wat het koste maar zijn distinctiedrift is niet te houden. Hij zal deze daarin stillen dat hij ongelukkig en eenzaam is. Hij *moet* zich beroemen anders vervalt de zin van zijn bestaan, hij moet ánders zijn dan de beesten en ánders dan de engelen. Hij moet zich onderscheiden van de natuur en moet zich als enkeling onderscheiden van zijn naaste, hem overtreffen, al was het maar in het kennen van die droefgeestige waarheid... Zo zegt de een: ik bèn een 'pessimist', best maar laat me nu die eer en zeg niet dat iedereen dat tegenwoordig is want ik ben het niet gelijk iedereen, maar op een onherhaalbare wijze. Een ander zegt: goed ik bèn een 'optimist', goed dan ben ik daarom maar gek, maar láát mij dan ook gek zijn. En weer een ander: ik ben een nul, er wordt met mij niet gerekend, best maar láát me dan ook een nul zijn, een bewuste nul.

IV

De profeet zegt: houdt daarmee nu op! – ge *moogt* daarmee ophouden, ge kunt daarmee ophouden. Niet: ik verbied het u want anders kunt ge geen christen worden, maar: o mensen, houdt daar in Godsnaam mee op want... uw roem ligt elders en de gelegenheid u te *beroemen*, dat is boven het gegevene verheven uw eigen, onvervreembare rijkdom te aanschouwen met welgevallen, ligt elders. Hier en nu, daar en toen, is er een mens mogelijk die verstaat, iets meer verstaat – want dat wordt klaarblijkelijk bedoeld – dan zijn eigen situatie. Immers het is: *die Mij kent*. Kennen is onderscheiden, is God onderscheiden van... ja van het heelal, van het vacuüm, van de wereldziel, van de wereldgrond. God te onderscheiden van alle goden, dat is het geheim van de vreugde. Daar ligt het geheim van dié kennis die voor en na alle andere kennis is.

God is *anders*, anders, ánders! dan alles wat zich als voorwerp van kennis aan ons voordoet.

God is verborgen! Dat weten wij door zijn Woord. Wij hebben Hem methodisch buiten de wereld gehouden of zelf tot een stuk wereld gemaakt. Wij hebben Hem methodisch buiten onze zelfkennis gehouden of onszelf tot een creatieve godheid gemaakt. God is geen kracht, geen ding, geen substantie, geen metafysische grootheid! God is niet ons diepste zelf, de zielengrond, de vonk van het eeuwig vuur in ons. Aha! nu worden er horizonnen opengeworpen! Naar eindeloze verten? – We huiveren van de poolkoude. In oneindige diepten? – We huiveren van het vulkanisch vuur.

Zie, hier *bén* Ik, spreekt de Here uw God, Ik heb u bij de hand gevat, gij zijt van Mij. [Jes. 43: 1] Ik en gij zijn *sámen* op de aarde, Ik lijk op ‘een god’ en gij schijnt een monster. Zie: wij horen bij elkaar. Dit is Mijn specialiteit: niet bij de engelen en in verre gewesten, maar bij de mensen te zijn. Zie, *dáárin* ligt nu de onderscheiding, de eer: dat ik *Hem onderscheid*. Daarin mag ik roemen: dat ik Hem onderscheid van alle dingen, van de kosmos en van al het gegevene. En dat heeft me zo vrolijk gemaakt: ik ben veerkrachtig geworden en ik ga weer leven dat het een lieve lust is, want – nu ik het uit ga spreken blijven de woorden mij in de keel steken – ik *ken* God, ik mag God *kennen*. Het is duizelingwekkend en het is zo zeker en gewis dat mijn hart lacht in mijn borst met een uitgelaten bonzen, een uitgelaten lofzeggen. Dat is met mij gebeurd midden in mijn vernederd zelfbewustzijn. En het is geschied krachtens Gods openbaring, waarin Hij zich *in* de wereld *van* de wereld onderscheidt. Ons ten goede!

O, zullen wij zeggen, maar wat zal dat dan iets kolossaals wezen, die Openbaring. De wetenschap is *het* niet, is betrekkelijk, en die andere, diepere kennis van het menselijk bestaan is tragisch en dan, dan komt die Openbaring, zo groot en geheimzinnig, een allerverst vertrek, verborgen achter duizend gordijnen. Maar... als we goed volhouden en erg ons best doen, zullen we eens als door een kiertje zien naar een streepje licht, wellend uit het grote geheim. Bovendien, zullen we zeggen, het moeten wel bijzondere mensen, bijzondere ingewijden zijn die daartoe geraken, door boetedoeningen, kastijdingen, verstervingen, door yoga of meditatie voorbereid op extatische belevissen.

Niéts daarvan! “Nabij u is het Woord, in uw mond en in uw hart!” (Deut. 30: 14, Rom. 10: 8). Gij verstaat, gij o Israël – natuurlijk niet iedereen onder u, natuurlijk niet hoofd voor hoofd, maar het *wáre* Israël – gij verstaat dat waar het Woord van God komt het nooit de vraag is of het wat ‘doet’. Want het Woord komt nooit zonder ‘*dunamis*’, het keert nooit ledig tot God weer. [Jes. 55: 11] Het schept zich zijn eigen hoorders, doodgewone mensen die verstaan en God kennen. Doodgewone mensen bij de ploeg, in de fabriek, in de keuken, op het kantoor, achter de folianten, in de laboratoria.

“*Nabij* u is het Woord”, dat is: de sprekende daad waardoor God zich in de wereld *ván* de wereld onderscheidt, in onze mond, in ons hart dat *belijdt*, dat is: dat zien mag. Hem onderscheiden mag. En zie: *dáárin* onderscheiden *wij* ons van de wereld *dat* wij Hem die zich van de wereld onderscheidt weten te onderkennen, weten te onderscheiden! Nabij ons is het Woord! O wonder aller wonderen, verbazing zonder grenzen dat men niets ter wereld bedenken kan dat fantastischer zou zijn dan deze fantastische werkelijkheid van het evangelie. Dit is wat geen oog heeft gezien en geen oor heeft gehoord en wat in het hart van geen mens is opgekomen (1 Kor. 2: 9).

En het Woord is vléés geworden! (Joh. 1: 14). Dat begint eigenlijk al in het Oude Testament. Of als u het nauwkeuriger wilt: het Oude Testament is een geheel van tekenen dat God de intentie heeft om menselijk met de mensen om te gaan, dat de mensen Hem zullen kennen, niet aan zijn godheid maar aan zijn deugden, niet allereerst naar zijn eeuwige wezen maar naar zijn aardse aanwezigheid. Welk een onderscheiding als het u vergund wordt die aanwezigheid te onderscheiden in het spel van de krachten, in de blinde voortgang van de noodwendige ontwikkelingen, in pijn en nood, verlangen en jubel van de elkaar omcirkelende en botsende levens! Deze dimensie van de tegenwoordigheid Gods! Welk een onderscheiding te weten wat niemand van nature weet, te weten wat ieder zou kunnen weten als hij ogen had om te zien en oren om te horen en een hart om te verstaan! Of zoals in een van de Psalmen staat: “Alzo heeft Hij geen volk gedaan; en zijne rechten, die kennen zij niet. Halleluja” (Ps. 147: 20). Welk een onderscheiding!

Zonder pretentie van enige ondoorgrondelijke diepgang, zonder anders te willen zijn dan een ander is de gewone mens anders dan een ander indien hij God kent. “Gij hebt Mij niet uitverkoren, maar Ik heb u uitverkoren...” [Joh. 15: 16] – gij hebt Mij niet onderscheiden maar Ik heb u onderscheiden...; gij hebt Mij niet gekend, maar Ik heb u gekend... opdat ge Mij zou kennen! Welk een onderscheiding om als gewoon mens, blijvende in de gewooneheid, te verstaán. Dit verstaan is de extase van de gewone man en van de wezenlijke mens.

Nu lezen wij door: “... dat Ik de Here ben...” Niet: dat Ik groot ben, machtig, almachtig. Nee, hier staat de Godsnaam: dat Ik de Here, JHWH ben. De naam die aanduidt het geheel van daden, woorden en tekenen waardoor in de geschiedenis een heilige, dat is: een bijzondere geschiedenis werd gesteld! Hier gaat de Naam luiden over de harten, over de landen!

V

De *Here!* Huivering is er rondom die Naam. Die Naam die Israël niet durfde uitspreken en waarvoor een ander woord werd gelezen als men bij de lectuur van de Schriften tot deze geheimzinnige lettertekens naderde.

Die Naam die in Christus Jezus tot ons kwam als een aangezicht en tot ons sprak: gij en gij en gij... zodat wij eigenlijk in ons hart ook wel de neiging voelen die Naam te omgaan, te omsluiëren om maar voor de verstaander aan te duiden dat het... het ándere is waardoor wij Hem onderscheiden van alle heilanden en profeten, wijzen en leraren, zodat ook wij wel zouden willen fluisteren en zeggen: Hij, die Andere, heeft macht, doet grote kracht, is zeer nabij en daarin ánders...

“Een wijze beroeme zich niet in zijn wijsheid, en de held beroeme zich niet in zijn heldendom, een rijke beroeme zich niet in zijn rijkdom... maar die zich dan beroemen wil, beroeme zich hierin, dat hij *Mij* verstaat, en Mij kent, dat Ik de Here ben.” Pleonasme dit: dat Ik Ik ben, dat Ik ben zoals Ik mij geopenbaard heb? Tautologie van simplistisch-bezetenen? Het is de waarheid! De waarheid die niet droefgeestig is maar het tegendeel daarvan, het eind van alle droefgeestigheid, het radicale eind van alle nóg zo goed gefundeerde droefgeestigheid, het radicale eind van alle nóg zo edele mistroostigheid, de radicale opheffing van de vertwijfeling en het licht-graf van de tragiek.

Zo is Israël het enige volk dat geen tragedie had, ook geen tragedie kón voortbrengen. De vervolging in Egypte, de tocht door de woestijn, de klacht van Job en Asaf¹³ zijn ondanks alle misère volgestroomd met belofte en onherleidbaar uitzicht. Zoals Jezus Christus de enige is die op geen enkele wijze een tragische figuur is. Hij heeft zichzelf *in* alle leed, in de diepte van alle schuld, onderscheiden als een ándere leeddrager, als een ándere schuldbeladene. Hij heeft, ondergaand dieper dan elke ondergang, zich onderscheiden in zijn ondergang als God-met-ons, de Heer die mét ons is alle de dagen. De Waarheid is in Hem openbaar als... *metatragisch*.¹⁴

De waarheid die wij vinden is misschien triest, maar de Waarheid die wij niet gevonden hebben – en ook niet gezocht! laten wij ons dat niet verbeelden – die Naam, die Openbaring die ons gegéven werd is en blijft een eindeloze bron van vreugde, geen algemeen aanwezige waarheid maar wel een algemeen géldige waarheid, in alle tijden voor alle mensen met het oordeel van onderscheid begiftigd. Een algemeen *geldige* waarheid, nadat ze eenmaal verschenen is en door de dienst van Gods heilige kerk, door de dienst van het Woord en de sacramenten in deze wereld wordt uitgedeeld van hand tot hand, van hoofd tot hoofd, van hart tot hart, totdat de woestijn van onze verslagen en verlaten geest bloeit als een roos (vgl. Jes. 35: 1).

“Die zich beroeme, beroeme zich hierin, dat hij verstaat, en Mij kent, dat Ik de Here ben...”
Eindelijk ja komt het toch tot *de* roem van de wetenschap! Heus u moet niet denken dat dit de een of andere geestrijke ‘*Satz*’ is die men zo voor de stichting van een bepaald publiek voor de dag haalt. Nee hiér vinden wij de roem van de wetenschap, veel zekerder dan in alle ordening van de ervaring, al is het ogenschijnlijk ‘slechts’ een zaak van ‘geloof’. Hier komt de Logos ons overweldigen, hier wordt het openbaar dat de logos, die de grond van alle onderscheidingen is, niet in zichzelf zijn grond heeft te zoeken, maar zelf gegrond en geborgen, gedragen en doordrongen is van de goddelijke Logos, van de Geest die getuigt met onze geest [Rom. 8: 16] en die onze kennis van het toevallige dat eraan kleeft begint te bevrijden. Het is toch zo dat ook de wetenschap als zodanig leeft van déze wetenschap, ja dat déze wetenschap de verborgen onderstelling is van alle menselijk, geestelijk streven. De eenvoudige stellingen kunnen toch alleen maar een objectieve gelding hebben wanneer God mens is geworden?

Krachtens het *factum*: God is *mens*, heeft ook het menselijk denken zijn fundering boven de betrekkelijkheid en de praktische zin ervan, is het menselijk weten beveiligd. Wanneer God niet mens geworden is, dan is dit denken-van-ons een door en door willekeurig denken, dat slaat op dit of dat om de zaak voorlopig te kunnen redden, te be-red-deren, dan heeft het geen eeuwig perspectief, geen vast fundament. Niemand kan een ander *fundament* leggen onder de cultuur dan hetgeen *gelegd* is in Christus Jezus.

Alle oordeel rust op een vooroordeel, iedere onderscheiding geschiedt in een bepaald coördinatenstelsel van voorstellingen, elke spraak en spreuk wil met haar waarheid de Waarheid dienen. Welke waarheid? Wat is waarheid, wat is het ware vóoordeel? Dat is de

¹³ Asaf is de dichter van de zogeheten psalmen van Asaf, Ps. 73-83. Ook Ps. 50 staat op zijn naam.

¹⁴ Het ‘metatragische’ is dat wat mogelijk wordt als het tragische overwonnen wordt. Het denken in meta-begrippen ontleent Miskotte aan Franz Rosenzweigs *Stern der Erlösung* (1921).

vraag waarop het antwoord u overvalt zodat ge een keuze doet, de goede keuze, de (achteraf gezien) vanzelfsprekende keuze.

Maar kan men zich er ook in beroemen? Wordt de eer van een mens daarin gefundeerd? Komt het uit dat deze onderscheiding blijdschap geeft? Worden wij zo “heersers in het leven”? (Rom. 5: 17). Priesters en koningen voor God de Vader? (Opb. 5: 10)

Een wijze beroeme zich niet al vindt hij veel roem, en de held niet al wordt hij overladen met roem, en de rijke niet al sticht hij zichzelf een roemruchte naam, maar die zich beroemen wil doe het hierin omdat *hierin* de mens zijn bestemming vindt, zich wettig onderscheidt van de natuur, op grond dáárvan dat Hij God recht onderscheidt van de godenwereld. En aan het einde is hij eindelijk, ten hoogste, *schepsel* geworden, aan het einde is hij áls schepsel in de eeuwige vreugde van de onbekommerde thuisvaart, is hij als dankbaar-geworden wezen bezig van zich af te weren de tirannie van de dingen en de abstracties.

Men mag zich erin beroemen dat men Gód onderscheidt: JHWH, Vader, Zoon en Heilige Geest, dat men Hem onderscheidt van alle andere goden, van het Noodlot, van de Algeest. Dan namelijk is men eindelijk geen ‘men’ meer maar een ‘gij’, een onderscheiden schepsel, een geroepen kind van God. Dan keert ge u uit de zijnsvergetelheid tot de evidentie van de levende God. Zie dán gaat uw onderscheiding, uw eer bloeien. Nee niet een bloeisel dat liggen blijft als mest op de velden of door de totaalstaat vertreden wordt en door niemand gekend en door allen miskend, levenslang! Zo ligt uw leven niet! Het is anders. Dít is uw eer dat gij verstaat en Hem kent dat Hij de Here is. Daarin ligt uw ‘menswaardig bestaan’.

VI

Beroem u in God! In het ontzaglijk voorrecht Hem te kennen. Ja maar komt men daarmee uit in de wereld, in de werkelijkheid? Is het niet zo dat in de werkelijkheid de werkelijkheid de waarheid terneerslaat? Wordt de roem van deze wetenschap niet opgeheven door de smaad, de smadelijkheid van de ervaring? En wordt de eer van de mens, deze nieuwe eer, niet een waan zodra hij met zijn nieuwe wetenschap-van-God gaat leven? Wordt zij niet door het slijk gesleurd doordat hij haar zelf niet vast kan houden?

Houden wij ons aan de tekst, dan lezen wij verder over God, de Here, hoe Hij niet zozeer ‘is’ als wel *handelt*: Hij is “doende weldadigheid, recht en gerechtigheid op de aarde”. Dát moeten we horen als een antwoord op de vraag of de roem van de wetenschap niet beschaamd wordt door de ervaring. Zie dat is precies het verdere antwoord op deze nadere vraag. Kunnen wij het als antwoord horen? Raakt het ons ontwaakte wezen?

Het doet ons even goed dat de profeet zich niet in hoger sferen begeeft. Hij houdt eraan vast dat God op de aarde zich *van* de aarde onderscheidt, maar dat Hij *op* deze aarde waarachtig ontmoet wordt. Alleen... er is toch weinig weldadigheid te ervaren op de aarde en het recht houdt zich nauwelijks op de been op aarde en gerechtigheid, ach dat is veelal een uitzondering op aarde. Het schijnt een kwalijk ding om te verwijzen naar de aarde als het gebied van onze ervaring van God.

Laat ons niet beginnen met een suggestief beeld te schilderen van wat er op aarde gedaan wordt door mensenbrein en mensenhand, door wapenen en machinaties, door domheidsmacht en satanslist. Het gaat hier immers niet over wat ‘er gedaan wordt’ maar over wat *de Here doet*. Misschien raken we op dit punt aan een verborgen wonde in het hart

van velen die zich gewend hebben te denken: God doet álles. Nee, *na* de schepping en *in* de onderhouding en in de bescherming-van-de-vrijheid doet Hij *niets dan wat kwalitatief-goddelijk* is, naar de maatstaf die Hijzelf daarvoor heeft aangegeven en opgericht. Nooit komen wij tot vrede als we dat misverstand en die wonde blijven dragen.

Hier staat: *voor zover* er weldadigheid gebeurt en recht en gerechtigheid is het Déze die het doet en die het alléén doet. Gij, jij kent Mij niet als degene die ‘alles doet’, maar als degene die weldadigheid, recht en gerechtigheid doet, die heil beschikt, die het goede scheidt op de aarde.

Of zoals in psalm 146, weinig verstaan en veel gezongen, staat: “‘t Is de Héér, die ‘t recht der armen / der verdrukten gelden doet”¹⁵, “‘t is de Heer die de gebogenen opricht”. [Ps. 146: 8] God heeft zich geopenbaard in Jezus Christus als degene die weldadigheid, recht en gerechtigheid doet op de aarde. Als dit niet zo was zou de mens beter zijn dan God. En zie: dát is dan ook onmiddellijk de conclusie die ons heimelijk in het hart ligt. *Wij* willen anders, *wij* willen het goede maar... ‘God’ wil het niet. Het gaat niet, het wil niet omdat God niet wil. Wij hebben idealen maar ‘God’ is een fantasieloze tiran, wij voelen zo diep maar ‘God’ is te grof, wij willen vooruit maar ‘God’ nagelt ons vast aan het atavisme van onze vleselijke natuur, wij zouden het al willen omhelzen maar ‘God’ vindt al zulke gebaren vreemd, overdreven, overbodig. Vergeleken met God zijn wij pioniers en martelaars en in elk geval zijn we rechtschapen en edelaardig, echte ‘*gentlemen*’. Maar ‘God’ of het ‘Opperwezen’ of het ‘Lot’ of de ‘Eeuwige’ – ach Hém behaagt de kringloop en de doem van het vergeefse leven! Zo moet het wel zijn als God ‘alles doet’ en als wij zoveel ‘beter’ willen.

Wáázninnige conclusie! Voelt u niet hoe we vástlopen met ons algemene godsbegrip? Was God inderdaad een algemeen aanwezige waarheid, een ‘God’ bijvoorbeeld die alles doet, dan zou die betere, die edeler mens als Prometheus staan tegenover de Titanen.¹⁶ Dat zou opnieuw een trieste waarheid zijn, de laatste leed-brengende kennis: de held, de denker, geketend aan de rots en de gieren verteren hem de steeds aangroeiende lever. Nee wat Jezus deed op de aarde, dát is het volkomen teken van Gods doen! De roem van de wetenschap bezwijkt niet voor de werkelijkheid als Jezus ‘Gods zoon’ is. Gods aard en karakter, zijn bedoelen en zijn welbehagen zijn daar openbaar, in het leven en strijden, in het lijden en sterven van de Zoon. Wat daarmee tot in de uithoeken van de geschiedenis overeenkomt, dát is wat Gód doet, alom op de aarde.

“Want in deze dingen heb ik lust.” De mens, vooral de morele, de religieuze mens verbeeldt zich dat hij behagen heeft in het goede, maar wee, ‘God’ heeft er géén lust in, ja heeft er eigenlijk ook geen verstand van. Die mens zegt: ik ben een idealist en streef het goede na, maar zie: de wereld is zo beroerd. Als ik me maar eens mocht uitsloven en de omstandigheden er niet altijd tussenkwamen, dan zou ge eens wat zien! Als God ons maar eens een royale kans gaf tot reformatie van het heelal! Aan óns hangt de zedelijke wereldorde! Hier echter worden wij meteen tot het bewustzijn gebracht dat het omgekeerd is. En wij verstaan het met een verscheurd gemoed, met een schuldig geweten. Het is een

¹⁵ Psalm 146, vers 5 (1733).

¹⁶ In de Griekse mythologie zijn de Titanen een geslacht van reuzen waaruit zowel Zeus als Prometheus stamt. Zeus rebelleerde tegen zijn vader Kronos. Prometheus kwam in opstand tegen Zeus en stal het vuur van de goden.

leugen, ook al kleden wij die in het pakje van boeren- en burgermanslogica, het is een léugen dat wij zo begerig zijn weldadigheid, recht en gerechtigheid te doen op de aarde. Het is een absurde verdraaiing van de waarheid en een infame verkrachting van de onmiddellijke gegevens van ons geweten. Maar misschien gaat ons geweten pas spreken als we merken hoeveel weldadigheid er geschiedt op de aarde buiten ons om, ja tegen onze zin! En hoe wonderbaar het is dat er nog iets *is*!

Als de *Here* zich openbaart merken wij dat *Hij* er lust aan heeft en dat wij er allermìnst behagen in hebben. Wij, ach wij hebben overwegend lust om het goede te zien van... een ander. En dan nog kan het ons prikkelen. Maar om het goede te dóen op de aarde, o nee, daarin hebben wij géén lust. Nog afgezien van alles wat het kost, het trekt ons niet aan als zodanig omdat daarin inderdaad geen roem ligt. Maar de *Here*, dié doet het, en Hém kennen wij en Hem vereren en aanbidden wij, en met Hem hebben wij 'verborgen omgang'¹⁷. En in die verborgen omgang overkomt ons de lust conform te zijn aan zijn lust, aan zijn behagen, een lust die de praktische bevestiging is van ons verståán en de eigenlijke kroon, de roem ván de roem in onze Godskennis.

O! er blijft nog zoveel te vragen over: wie dan al het ándere doet en in welke zin het is veroordeeld en toch toegelaten en zelfs door God wordt verdragen en gedragen... Maar... deze vragen zelf *gaan uit* van die nieuwe wetenschap, van die heilige kennis. Zij onderstellen alle dat deze God de maat is waaraan de wereld en het gebeuren, ons leven en ons denken gemeten worden. Lieten wij de kennis van God los, konden wij het Woord Gods laten varen, dan waren wij van deze vragen af. Ze zouden niet opgelost zijn, maar ópgelost in nevel, ópgeheven. Wanneer de *Here* niet God is, dan is er ook geen probleem van de theodicee omdat er geen máát voor het recht is.

Maar iedereen die vraagt en zegt: waar is nu God?, die gaat al uit van de Bijbelse Godsgedachte. Ja we gaan van Gód uit. Goed, dat geeft leed maar geen tragisch leed! Het blijft hierbij: die zich beroemt, beroeme zich hierin dat hij verstaat, en *Mij* kent... De vragen komen, ze zullen op ons afstormen, niet *hoewel*, maar juist *omdat* we Hem kennen, Hem die onvergelijkelijk is, voor wie geen analogie te vinden is in de wereld van natuur of geest, niet omdat Hij zo *duister* is, maar omdat Hij zo *licht* is. En aan Hém gemeten zijn de vragen werkelijk *vragen*! Zie al die vragen komen te laat om ons nog in de war te brengen wanneer wij eenmaal verstaan en Hem kennen, dat Hij is JHWH, weldadigheid, recht en gerechtigheid doend op de aarde.

VII

De wijze is tragisch en de held is tragisch en de rijke is tragisch. Die kunnen wel roemen, maar niet zich be-roemen, of het moest alleen zijn het zich beroemen in botte eenzaamheid: anders te zijn dan het gros. Een kind van God is niét tragisch: hij mag zich beroemen ook als het naar de onmiddellijke ervaring door de nacht gaat en door de gespletenheid. Een kind van God zegt niet meer: ik word niet meer onderscheiden... maar op de rechte wijze zegt, zingt hij: ik onderscheid Hém van alle dingen en Hij onderscheidt mij, kent mij. Welk een

¹⁷ Psalm 25, vers 7 (1773).

onnoemelijk voorrecht is het God te mogen kennen, verwaardigd te worden als mensen van stof om, al is het maar met een klein vonkje geest, Hem te kennen.

Het is wonderlijk om te zeggen – het blijft intussen toch de loutere waarheid – dat waar de wereldbeschouwing als ‘kleine wereld’ de ‘grote wereld’ klein maakt door haar gezichtspunt, consequentie, geslotenheid, het geloof en de kennis van God de *wereld groter maken*, ja de ‘grote wereld’ klein maken vanwege de volkomen vrijheid waarmee de geest zich daar, in het generzijds van de dogmata van alle onderlinge antipoden, bewegen mag. Het geloof bevrijdt het wereldse leven tot zichzelf, het verheft en heiligt het, tot het zichzelf mág durven zijn. Het schaft alle sektarische oogkleppen en wereldbeschouwelijke brillen radicaal af. Wie het niet kent zal niet begrijpen welk een voorrecht het is dat wij verwaardigd worden Hem te kennen aan zijn goedheid en al wat wij niet verstaan aan Hem toe te betrouwen. Niet naar willekeur maar naar de logica van de verhouding die er gesteld is uit genade, niet als uitvlucht maar als logische tóevlucht, als toepassing van het leven van de liefde, waarin wij ons bergen mogen aan zijn hart, ons laven laten door zijn leven, ons gevangen geven aan zijn Geest midden in het wereldse, gewone leven. Wat is er veel bedorven doordat door onze schuld het getuigenis aangaande God is misverstaan als een godsdienst naast andere, als een ‘wereldbeschouwing’ concurrerend met andere, als een wettische methode die boven andere de voorkeur verdienen zou. Maar de Waarheid concurreert niet!

God in zijn *Openbaring* hebben wij leren onderscheiden van alles wat bestaat, enkel maar ‘bestaat’. God hebben we gekend in het Woord, als de Enige die spreekt tot ons hart. Maar Hem onderscheidend van de wereld, van de goden, van de oermachten en de ideeën (die naast Hem in leven gelaten worden) hebben we geweten dat de Here Gód is, *meer-dan-al*, boven-het-al, onder-het-al, in-het-al! Doende! In zijn dáden.

De natuur behoort tot de geschiedenis, de algemene geschiedenis hoort bij de heilige geschiedenis en in het midden daarvan staan wij, ach wij, knechten, kinderen, ingewijden, wijzen, staan wij te roemen en gaan voort ons te beroemen in het roemloos lot dat ons te beurt viel, de gave waardoor wij, de kennis van de relaties te boven en door de bittere mensenkennis héén, de praktische wetenschap mochten binnengaan, de wereld van de ‘praktische rede’ van God¹⁸, het gebied van Gods handelen ‘*beyond all tragedy*’. Hoe zouden we niet verliefd zijn, verloofd raken, in liefde branden om voort te schrijden in die kennis (Hos. 6: 3)! Kan kennis iets anders zijn dan liefde, uit de diepte aan het daglicht gebracht, door de genade van de evidentie? Kan liefde iets anders zijn dan kennis, uit het licht neerdalend tot aan de wortelen van ons wezen?

Gelijk alle verliefden doen wij dwaas. Ook daarin dat wij ons *beroemen* op wat *genade* is. Maar tot deze dwaasheid werden we uitgenodigd, aangezet door het Woord zelf: “Beroem u, dat gij Mij kent”!

Wij willen eindigen met een paar woorden te herlezen uit de schriftlezingen van onze ‘liturgie’.

Spreuken: “Mijn zoon, zo gij deze wijsheid zoekt als zilver en naspeurt als verborgene schatten (...). Dan zult gij verstaan gerechtigheid, en recht, en billijkheden, en alle goede

¹⁸ Verwijzing naar *Kritik der praktischen Vernunft* (1788) van Immanuel Kant.

pad, als de wijsheid in uw hart gekomen zal zijn, en de wetenschap voor uw ziel lieflijk geworden zal zijn” (2: 4, 9, 10).

Hosea: “Komt en laat ons wederkeren tot de Here... Hij zal ons na twee dagen levend maken en op de derde dag zal Hij ons doen verrijzen en wij zullen voor zijn aangezicht leven; wij zullen voortgaan om de Here te kennen, zijn uitgang is bereid als de dageraad; als lenteregen komt Hij” (6: 1vv.).

Jeremia: “En zij zullen niet meer een ieder zijn naaste en een ieder zijn broeder vermanen, zeggende: Kent de Here, want zij zullen Mij allen kennen, van hun kleinste af tot hun grootste toe...” (31: 34).

En nu onze tekst: “Die zich beroeme, beroeme zich hierin, dat hij verstaat, en Mij kent, dat Ik de Here ben, doende weldadigheid, recht en gerechtigheid op de aarde, want in deze dingen heb Ik lust, spreekt de Here Here.”